

Verslag docentenbespreking havo-examen Nederlands 2017

Het volgende verslag is de neerslag van een voorbespreking op 15 mei 2017 en de landelijke examenbesprekingen in Utrecht en Groningen op 16 mei, waarbij meer dan zeventig docenten Nederlands uit het hele land aanwezig waren. Het eindverslag is een synthese van de verschillende verslagen van de voorbespreking en de bijeenkomsten in Groningen en Utrecht. Het verslag kan daarom soms afwijken van het besprokene tijdens de bijeenkomst van woensdag.

Een belangrijke opmerking vooraf: dit document vervangt het correctievoorschrift van het CvTE niet. Het biedt alleen houvast bij de correctie van open vragen. Het officiële antwoordmodel van het CvTE dient te allen tijde te worden gevolgd. Eventuele kritiekpunten ten aanzien van het eindexamen kunnen aan het CvTE worden gemeld. Naar aanleiding van de opmerkingen vanuit de examenbesprekingen van het Sectiebestuur Nederlands van Levende Talen heeft het CvTE op 16 mei 2017 een officiële aanvulling op het correctievoorschrift van het havo-examen gepubliceerd bij vraag 11 en 37:

<https://www.examenblad.nl/examendocument/2017/cse-1/nederlands-havo/aanvulling-correctievoorschrift/2017/f=/HA-1001-a-17-1-c-A.pdf>

Algemene terugblik op het examen

Algemene indruk

De reacties zijn niet eenduidig:

Veel meer leerlingen dan vorig jaar hebben vragen overgeslagen.

Er zijn verschillende reacties m.b.t. de eindtijd van de leerlingen: veel leerlingen blijven lang, terwijl er ook veel leerlingen eerder weggaan.

- Tekst 1: (te) lang!
- Ook de sateliettekst was erg lang.
- Tekst 1 al. 8: begrip “gezonken cultuurgoed” niet verklaard; dit was wel nodig geweest.
- Leuke teksten en gevarieerd wat betreft onderwerpen.
Tekst 1 is duidelijk moeilijker dan de overige teksten. Leerlingen hebben stress ervaren doordat ze veel tijd hebben moeten besteden aan tekst 1.
- Door de lengte veel aftrek voor spelling en grammatica (meer dan in andere jaren).

De eerste vraag is meteen een hele moeilijke en daar hebben leerlingen echt mee moeten puzzelen, waardoor ze al direct in tijdnood raakten.

Heel veel open vragen met maximum aantal woorden/ spelling en formuleren nakijken → veel IIn hebben maximale aftrek

Veel argumenteervragen.

Kwaliteit van het correctievoorschrift

De vermelding van het aantal woorden, spelling, grammatica op cv: prima → heel prettig!
Wennen aan hoofdgedachtevraag (meerkeuze) 2 punten.

Discrimineert het examen goed?

Ja: er zijn leerlingen die het echt goed doen en leerlingen die het minder goed doen → naar verwachting.

Praktische zaken

Discussie over de losstaande bijzin

Op examenblad.nl staat onder havo en vwo 2017 het document '[Vakspecifieke info Nederlands](#)'. Hierin staan de regels voor taal en spelling uitgelegd. De vergadering deelt de mening dat we niet tijdens de wedstrijd de regels moeten veranderen. Daarom houden we vast aan de voorschriften uit de Vakspecifieke info. Er is bij de voorbespreking van maandag 15 mei echter wel afgesproken dat er opnieuw gekeken gaat worden naar dit probleem. Mogelijk kan er volgend jaar op een andere manier mee worden omgegaan. Dit moet dan wel vooraf en aan iedereen bekend zijn.

Uit de bijlage bij 'Vakspecifieke info':

Hoe moet correct taalgebruik worden beoordeeld bij antwoorden die beginnen met 'dat' of een variant daarvan (bijzin), terwijl om hele zinnen is gevraagd? Voor antwoorden die alleen uit een bijzin bestaan terwijl er gevraagd wordt om volledige zinnen te gebruiken, moet één fout worden gerekend vanwege deze onvolledigheid. Verder is het natuurlijk zo dat ook volledige zinnen kunnen beginnen met een bijzin ("Dat het koud weer is, weten we wel"). Daar is niets mis mee.

'In eigen woorden'

Wanneer een kandidaat een antwoord 'in eigen woorden' moet formuleren, mag het antwoord geen letterlijk citaat zijn uit de tekst. Maar wanneer een zinsnede/zin/fragment door de leerling is aangepast en genoteerd, mag het gezien worden als 'in eigen woorden'. De kleinste wijziging in een zin kan (al) gezien worden als een parafraze.

Terminologie

Termen als woordgroep, zinsdeel, zinsgedeelte, tekstfragment zijn niet eenduidig gedefinieerd. Dit is besproken met Cito/CvTE.

Bespreking van de vragen

**Opmerkingen: alle opmerkingen over gesloten vragen direct aan het CvTE richten.
Citeervragen zijn officieel open vragen.**

Vraag 1

- Het antwoord moet in elk geval een bezwaar bevatten, GEEN constatering.
- ‘Zou’ is geen noodzakelijke toevoeging.

Antwoordvoorbeelden

1. Het bezwaar dat zij dierenleed niet belangrijk zou vinden. 1p
2. Het bezwaar dat zij totaal niet om dieren geeft/een hekel heeft aan dieren. 1p
3. Het bezwaar dat zij een dierenhater/dierenbeul is → Op, te sterk
4. Het bezwaar dat zij het normaal vindt om dieren niet netjes te behandelen. Op, niet volgens tekst
5. Gaat slecht met dieren om/behandelt dieren niet netjes. Op
6. Dat ze tegen dierensentiment is (constatering). Op
7. Dat ze vegetariër is.. (te impliciet). Op

Discussie over formulering “dierenhater (zou) zijn” → dierenhater staat tegenover dierenvriend. Haat heeft voor leerlingen niet dezelfde lading als voor ons.

Vraag 4

Iets met ‘dieren’ moet worden genoemd. Alleen sentiment is onjuist.

Voorbeelden van juiste antwoorden:

1. We hebben overdreven aandacht en sympathie voor dieren. (omgekeerd geformuleerd)
2. “Citaat” uit r.12 e.v. is, mits aangepast, correct, bijvoorbeeld: “Het sentiment dat dit land de laatste jaren tentoonspreidt voor dieren bevalt matig.”
3. De media gaan te veel mee met het sterk ontwikkelde sentiment voor dieren, dat steeds groter wordt.
4. Het sentiment dat dit land de laatste 55 jaren echter tentoonspreidt voor alles wat vleugels, pels, poten of staart bezit, bevalt heel matig. (kleine wijziging, dus geen citaat)

Voorbeelden van onjuiste antwoorden:

1. Alleen ‘de media’ hebben overdreven veel aandacht... (Want: het gaat om dierensentiment in de samenleving. De media gaan daar (slechts) in mee.)
2. er wordt te veel onbelangrijk nieuws....
3. Er wordt te veel en te onbelangrijk geschreven over dieren = onjuist
4. ‘...sentiment voor dieren is toegenomen... en media gaan hier klakkeloos in mee...’ Op, want citaat)

Vraag 5

Lastige vraag: omdat leerlingen geleerd hebben geen voorbeelden in samenvattingen op te nemen, geven ze hier verkeerde antwoorden.

Bolletje 1

- 'Alle' is noodzakelijk
- Media i.p.v. dagbladen/kranten = onjuist
- citeren 25-29 = juist

Bolletje 2

- Als een leerling 1 of 2 krantennamen noemt, moet uit het antwoord blijken dat dat een *voorbeeld is/voorbeelden zijn* van meerdere (kwaliteits)kranten die ook dierennieuws brengen.
- Als een leerling geen krantennamen noemt, moet er uit het antwoord een duidelijk onderscheid blijken tussen de 'goede' en 'slechte' kranten.

Voorbeelden van antwoorden:

1. Alle kranten schrijven tegenwoordig over dieren, ook kranten als NRC = 2 p
2. Alle kranten schrijven tegenwoordig over dieren, ook NRC = 1p
3. Alle kranten schrijven tegenwoordig over dieren, zelfs Trouw = 1p
4. Alle kranten schrijven tegenwoordig over dieren, ook de betere kranten = 2p
5. Ooit waren dierenberichten het exclusieve domein van de regionale pers en kranten als De Telegraaf, tegenwoordig schrijven ook de betere kranten over dieren. = 2 p
6. "Tegenwoordig komen dieren veel meer voor in alle dagbladen, vooral over de problemen. Grote dagbladen zoals Trouw en de Volkskrant schrijven dagelijks over vooral de 'tobberige' kant. = 1 p
7. Zelfs grote kranten = 0p

Er is wat discussie over het gebruik van "media" i.p.v. "dagbladen/kranten". In de tekst wordt de regionale pers (r. 20) genoemd. Valt er dan niet toch iets te zeggen voor het gebruik van "media" i.p.v. "dagbladen/ kranten". Door het standpunt zoals geformuleerd aan het einde van al. 2 ("alle dagbladen"), blijven we toch bij alleen het goed rekenen van "alle dagbladen/ kranten".

Vraag 7

- Wanneer alleen een citaat wordt gegeven geen scorepunten toekennen.
- Het gaat erom dat leerlingen uitleggen wat er met het dogma bedoeld wordt, niet wat het dogma is.
- Uit het antwoord moet blijken dat het gaat om de gelijkstelling in waardering van mens en dier.

Voorbeelden van juiste antwoorden:

1. dat mensen niet zozeer boven de dieren staan = 1 p
2. Er wordt mee bedoeld dat een mens niet meer waard is dan een dier = 1 p
3. Het nieuwe dogma is het idee dat de mens niets meer is dan een aangeklede aap = 1 p

4. dat mensen niet zozeer boven de dieren staan = 1 p

Voorbeelden van onjuiste antwoorden

1. Er is slechts een klein verschil tussen mens en dier: onjuist, hier zit geen waardeoordeel in.
2. Dat er slechts een klein verschil is tussen mens en dier.

Vraag 9

Als de twee delen van het antwoord in een zin zitten, dan alle punten toekennen. Het woord ongewoon is belangrijk in het antwoord. (synoniemen voor ongewoon dus ook)

Bolletje 1:

- 'Zelden' is niet noodzakelijk
- Dierenwereld of verwijzing daarnaar is noodzakelijk.

Citaat: 146-149 = volledig correct, "Het ongewone leidt tot berichtgeving, niet het doodnormale. In het dierenrijk, zou je zeggen, gebeurt zelden iets nieuwswaardigs."

- Toevoeging: veel leerlingen spreken over de rol van de journalist; dat is ook een correcte formulering voor bolletje 2.
- Leerlingen noemen regel 141 "het overtreden van de gouden regel". Deze formulering is niet voldoende voor bolletje 2. Als toevoeging is het, natuurlijk, niet fout.

Voorbeeld van juist antwoord:

1. Ongewone dingen leiden tot een verhaal. Dat is de dood van de vis niet en toch schrijven ze erover.

Voorbeelden van onjuiste antwoorden:

1. De gouden regel, dat de zon opkomt is niks bijzonders (iemand die de tekst niet kent, kan dan het antwoord niet begrijpen.)
2. Is niet nieuwswaardig en toch schrijven ze erover.

Vraag 11: zie aanvulling correctiemodel

Vraag 12

- Ergens in het antwoord moet staan waarvan mensen/natuur de schuld van krijgen. (wreedheid, rampen, natuurgeweld o.i.d.). Een keer noemen van de wreedheid van de natuur is voldoende, of dat gebeurt bij bolletje 1 of bolletje 2, maakt niets uit.
- Tegenstelling vroeger/nu moet duidelijk zijn.

Voorbeelden van juiste antwoorden:

1. "Vroeger konden mensen accepteren dat de natuur kwaad kon doen, tegenwoordig kunnen mensen dat niet accepteren." → 1p voor bolletje 1

2. "Vroeger werd geaccepteerd dat Moeder Natuur de oorzaak was van het sterven van dieren, nu is alles de schuld van de mens." → 1p voor bolletje 2

Voorbeelden van onjuiste antwoorden:

1. "De verantwoordelijkheid ligt bij de mens. Moeder Natuur doet geen kwaad meer, maar de mens wel."
2. "Vroeger kreeg Moeder Natuur de schuld, nu de mens."

Vraag 13

Veel leerlingen begrijpen het woord *noch* niet goed. Ook *tekenend* levert betekenisprobleem op. Daardoor is het antwoord (vaak) tegengesteld aan het antwoordmodel. Deze vraag is niet goed gemaakt door leerlingen.

- Synoniemen voor dierensentiment zijn goed.
- Het woordje "zelfs" is niet noodzakelijk.

Voorbeelden van onjuiste antwoorden:

1. De minister had geen tijd, maar stelde toch een protocol op
2. De reactie van de minister is een goede indicatie van hoe het land over de natuur denkt.
3. mens i.p.v. minister = onjuist

Voorbeelden van juiste antwoorden:

1. Men zou verwachten dat de minister er geen aandacht aan besteedt
2. De reactie wordt tekenend genoemd, omdat de minister het serieus nam
3. ...dat het dierensentiment erg hoog zit .
4. De minister nam het serieus.
5. hij neemt verantwoordelijkheid voor iets wat natuurlijk is.
6. de minister laat geen lachje of desinteresse liet zien.

Vraag 14

Deze vraag lijkt enorm op vraag 9 (in ieder geval in het verwachte antwoord).

- Het tweede antwoordbolletje is noodzakelijk. Er moet een koppeling zijn tussen het normale (sterven dier) en het abnormale/bijzondere/ongewone dat nieuws(waardig) is.

Antwoordvoorbeelden:

1. Omdat een dode bulrug geen nieuwswaardig feit is = 1p
2. Een stervende bulrug is normaal en dus niet nieuwswaardig. = 2p
3. Een dood dier is normaal = 1p

Vraag 15

Dit is een lastige vraag voor veel leerlingen. Leerlingen noemen vaak de reacties niet, maar wel het boek en blog.

- 'reacties' is een essentieel onderdeel van beide bolletjes.

Bolletje 1:

1. alleen voorbeelden van biologen/ filosofen = onjuist, want subargumenten bij reacties
2. De publicatie van het boek van Bas Haring = onjuist
3. Als een leerling als geheel alinea 17 citeert, kan hiervoor geen punt (bolletje 1) worden toegekend.

Bolletje 2:

1. De blog van de schrijver zelf: onjuist

Vraag 17:

1. Citaat 310-312 = correct: "...elke ideologie die de mens achteloos naar het tweede plan verwijst verdient argwaan" (parafrases zijn goed)
2. 'Veel mensen voelen meer empathie met mishandelde dieren dan met mishandelde mensen.' = onjuist, want te specifiek
3. Wel goed is: meer empathie met dieren dan met mensen (algemeen).

Vraag 25

- 'Meer' is niet noodzakelijk
- Een 'onderling'-element is wel noodzakelijk
- Varianten met 'binnen het bedrijf' of 'binnen de proefdierwereld' zijn goed.
- Openheid tussen proefdiermensen en instanties of commissies = onjuist

Voorbeelden van juiste antwoorden:

1. Met openheid wordt bedoeld dat er meer controle en discussie is bij proefdiermensen
2. Er moet informatie uitgewisseld worden met collega's.
3. Collega's moeten goed communiceren.

Vraag 26

Omdat de voorbeelden in alinea 6 over meer gaan dan het lot van de proefdieren, is het voldoende als het antwoord alleen luidt:

1. Verbeteringen. = correct
  2. Verbeteringen in het proefdierbedrijf = correct
- Lot is dus niet noodzakelijk.

Vraag 30

- In het antwoord moet 'aandacht' en '(te) veel'en '(te) weinig' genoemd worden (alle synoniemen daarvoor zijn juist)
- Het woord 'te' is niet noodzakelijk.
- Dieren i.p.v. dierenwelzijn/proefdieren = correct

Voorbeelden van onjuiste antwoorden:

1. In tekst 1 **willen** ze dat er minder aandacht voor dieren komt / in tekst 2 **willen** ze meer aandacht voor dieren.

2. In tekst 1 is er wel empathie voor dieren, in tekst 2 is er geen empathie.
3. Hoe de media nieuws over dieren te ernstig maken.
4. Mensen vinden dieren erg in het nieuws, maar het kan niemand schelen wat er met de proefdieren en de slachtdieren gebeurt = onjuist (zonder verwijzing naar de teksten en de hoeveelheid aandacht ontbreekt)

Vraag 31

- De leerling moet in zijn antwoord verband tussen de twee elementen van het antwoord leggen. Er moet een duidelijke probleem/oorzaak relatie zijn: dat leidt tot, hierdoor, etc
- Agressief gevecht = ruzie = strijd

Bolletje 1:

1. Onze meningen zijn verworden tot statusupdates = onjuist
2. Er worden meningen gegeven zonder erover na te denken = juist.

Bolletje 2:

1. Toevoeging “in de reactieruimte” is bij bolletje 2 niet fout.
2. Antwoord gebaseerd op r. 16-19 “Maar steeds ... met woorden.” ook goed (mits in volledige zinnen genoteerd).
3. “Er kunnen nauwelijks fatsoenlijke discussies gevoerd worden.” Op, mist element van strijd en er wordt niet gezegd wat het dan wel is.
4. “Deze opmerkingen lopen uit de hand.” Op, discussie kan uit de hand lopen, opmerkingen niet.
5. “meningen worden tegenwoordig niet meer bediscussieerd”, 1p.

Vraag 32

Veel leerlingen antwoorden “Gehoord worden is steeds belangrijker dan een reden om gehoord te moeten worden” → Dit is niet correct.

Voorbeelden van juiste antwoorden:

1. We weten niet meer dat een mening ook inhoud moet hebben.
2. We weten niet meer wat een mening is.
3. Mensen weten niet meer wat een mening inhoudt.
4. Er is sprake van fundamenteel onbegrip van wat een mening inhoudt.

Vraag 35

‘Nadenken’ wordt in de tekst ingevuld als nadenken over de vorm.

Antwoord moet 2 elementen bevatten: inhoud en vorm.

Voorbeelden van antwoorden:

1. Je moet letten op wat je zegt en hoe je het zegt. 2p
2. Je moet nadenken voordat je iets zegt. 1p
3. Je moet nadenken, proberen meer te zien voor je kritisch kunt zijn. 2p
4. Je moet invoelen hoe de ander zal reageren. 1p
5. Je moet je mond houden. 1p

Voorbeelden van 'vorm':

Beheersen, inhouden, zelfbeheersen

Vraag 37: aanvulling op CV

Met de aanvulling op het cv levert het beoordelen waarschijnlijk weinig problemen meer op.

1. "Journalisten zetten voxpop in" (tekstfragment 1, alinea 1) → punt voor bolletje 2 cv
"Journalisten nemen de meningen die mensen tweeten over en journalisten geven daarmee aan dat jouw mening belangrijk is." → 2p, zie aanvulling op het correctiemodel
2. Als bij het tweede bolletje staat: zonder kritisch te zijn en zonder duiding te geven aan de twitterberichten = 0p
3. Als de leerling antwoord met het einde van alinea 1 van het tekstfragment is dat een juist antwoord.

Vraag 38

Voorbeelden van juiste antwoorden:

1. Tweets zijn vaak niet goed doordacht
2. Meningen moet worden doordacht of 'zijn van tevoren niet goed doordacht'

Voorbeelden van onjuiste antwoorden:

1. Ervaringen zijn geen meningen.
2. Tweets worden realtime gepost.
3. Op Twitter geven mensen hun mening zonder iets van het onderwerp af te weten.
4. Tweets worden niet op inhoud geanalyseerd.

Vraag 42

Het woord afleiding is noodzakelijk in het antwoord. (of een synoniem)

1. kleding heeft effect op anderen = onjuist, want te vaag